

LA COVA DE LA TORRE NEGRA (SANT CUGAT DEL VALLÈS) DINS EL MARC DE L'ENEOLÍTIC VALLESA

RAMON TEN I CARNÉ

HISTÒRIA

Entre els materials existents en el Museu d'Història de Sabadell cal destacar el conjunt arqueològic de la Cova de la Torre Negra, que ens il·lustra el moment prehistòric corresponent al Vallès Occidental junt amb els jaciments del Barranc de Sant Oleguer (Sabadell) i la Cova del Frare (Matadepera).

D'aquest jaciment, conegut des de l'any 1964, publiquem avui els materials arqueològics dipositats en el Museu d'Història de Sabadell.

La cavitat es troba situada en una muntanyeta propera a la casa de la Torre Negra i en el costat dret del camí que porta a la granja «Los Pinares», en el tall d'una gravera que va tancar l'entrada primitiva. S'hi accedeix per la rambla de Can Bell des de la carretera de l'Arrabassada.

Es tracta, actualment, d'una cavitat d'accés vertical per obstrucció de l'entrada primitiva. Fou descoberta pel guarda forestal de la Torre Negra de Sant Cugat del Vallès, essent explorada per separat per membres de la Secció d'Espeleologia del Centre Excursionista de Sabadell (SECES) i pel Grup de Recerques Arqueològiques del Club Excursionista de Gràcia, de Barcelona.¹

El 24 de novembre de 1964 es trobà el primer enterrament per membres de la SECES, els quals ho comunicaren al Museu de la Ciutat de Sabadell, actualment Museu d'Història.

El dia 14 de febrer de 1965 s'efectuà una reunió conjunta entre el propietari, l'arqueòleg Dr. Serra Ràfols, del Museu Arqueològic de Barcelona; representants del Museu de la Ciutat de Sabadell, i les dues entitats excursionistes per planificar els treballs; la direcció recaigué en Rafael Subirana, del Museu de la Ciutat de Sabadell, sota l'assessorament del Dr. Serra Ràfols.

1. MUSEO DE LA CIUDAD DE SABADELL, *La cueva de la Torre Negra de Sant Cugat del Vallès*, a *Boletín del Museo de la Ciudad de Sabadell*, núm. 16, 1966, pàgs. 1-3; A. PIERA, *Cova de la Torre Negra*, a *Boletín del Club Excursionista de Gràcia*, 1965, pàgs. 10-11.

Aquesta primera campanya es perllongà fins a l'onze de juliol, excavant-hi la zona central de la galeria principal. Arran d'aquests treballs intervingué l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona, encarregant-se dels treballs el senyor Miquel Llongueras, trobant-hi alguns materials més d'identiques característiques als exhومات anteriorment.

Els materials provinents de la primera campanya es troben en el Museu d'Història de Sabadell i els provinents de la campanya de l'IPA en el Museu Arqueològic de Barcelona.

El jaciment consisteix en una cova supulcral colectiva amb uns divuit enterraments possibles deduïts de les restes òssies i de les peces dentaires exhumades.

El primer enterrament es trobà casi superficialment en la gatera I-I' i en bon estat de conservació, no passant això amb dos enterraments que es trobaren en la galeria principal, la qual presentava una gran remoció, particularment amb una concentració de restes humanes i material dels aixovars en les zones laterals de la galeria.

L'excavació de la primera campanya s'efectuà en l'intersecció de la galeria principal amb la gatera I-I'.

De les anotacions del diari d'excavacions i informes guardats en l'arxiu del Museu d'Història de Sabadell treiem les següents dades i observacions:²

— El primer enterrament, de la gatera I-I' estava en posició estirada seguint l'orientació de la gatera i amb el cap en direcció a l'interior d'aquesta. Presentava els ossos del crani, un bon nombre de costelles, vèrtebres i ossos llargs d'ambdues extremitats, sense remoció. Aquestes restes desapareixeren als pocs dies del seu descobriment.

— La zona excavada fou dividida pels excavadors en cinc sub-zones com es pot apreciar en els croquis de la planta i secció de l'àrea de treball a què ens referim. Reproduïm el paràgraf següent:

«Dins de la zona excavada i en les parts núms. I i II s'aprecia que, a partir dels 0,35 cm. fins al fons del jaciment no es troba cap resta òssia, ni ceràmica ni cap vestigi d'habitació, ni d'enterrament.

Pel contrari, a partir del final de la part III, tota la IV i tota la V, és des dels 0,20 o 0,25 cm. fins al fons on es troben gran quantitat de restes humanes, sense guardar cap regularitat. Essent la part superior (o sia des de la superfície del jaciment fins als 0,20 cm.) molt pobra en restes humanes, com en ceràmica, cal destacar el cas de que tots

2. Donem les gràcies a Rafael Subirana i Ollé i Albert Roig i Deulofeu, del Museu d'Història de Sabadell, per la informació i col·laboració donada.

el objectes, excepte els 1 i 2, s'han trobat situats entre el 0,20 i 0,35 cm. de profunditat.»

En la memòria presentada el 28 de juny de 1966 a la Delegació Provincial del Servicio Nacional de Excavaciones veiem que la super-

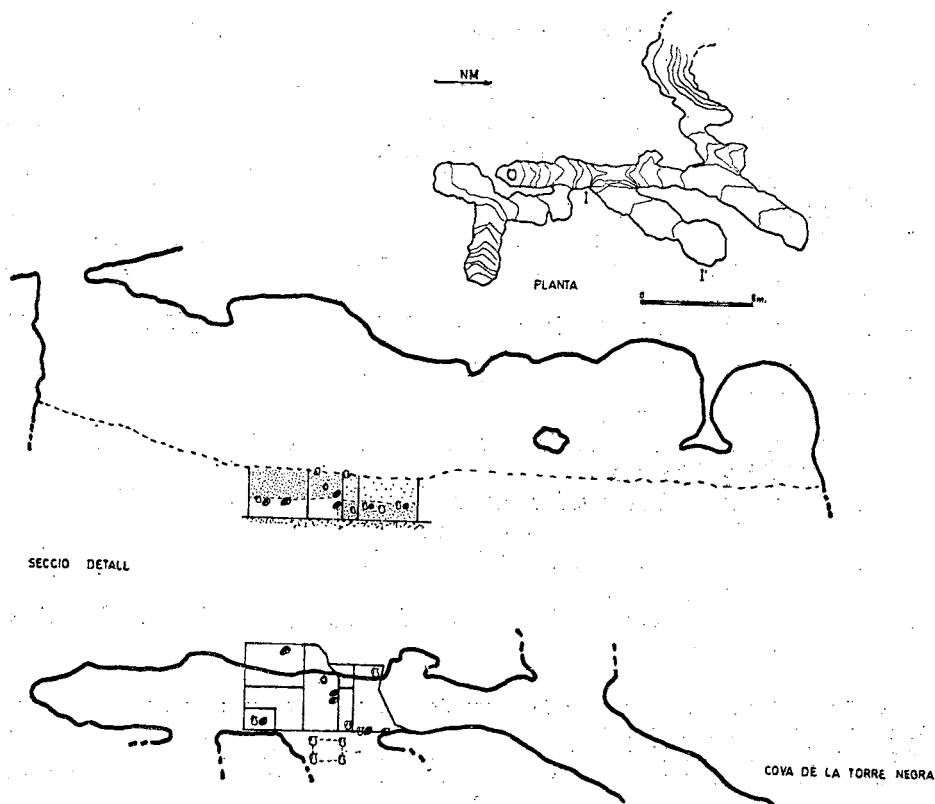

Fig. 1. — Planta i secció de la cova «La Torre Negra».

fície excavada és de 3,75 m² per un metre de profunditat de terme mig i podem llegir en quant a les observacions dels excavadors:

«Tal és l'enrenou observat que pot citar-se el detall de que dins un dels cranis trobat més sencer, en separar la terra es recuperarà un petit fragment ceràmic, una dent i una perla de collar. També es dona el cas de que un dels vasos reconstruïts totalment els seus fragments apareixeren en dates diferents i altres en diferents nivells.»

Referent a les peces dentàries aparegudes durant la campanya conjunta Museu de la ciutat de Sabadell, SECES i Club Excursionista

de Gràcia foren examinades pel Dr. Antoni Miralles i Argemí, metge dentista de Sabadell, que féu en aquell moment un informe sobre aquests.³

INVENTARI

Material arqueològic dipositat en el Museu d'Història de Sabadell

1. Botó d'os de doble perforació en V, de secció el·lipsoïdal. Presenta dos petits forats en la part oposta a les perforacions (CTN A 19). MHS 65.24/1.8.2; $25,4 \times 12,2 \times 5,4$ mm.
2. Botó piramidal d'os, de perforació simple en V. Presenta una superfície molt rugosa (CTN A 10). MHS. 65.18/1.8.2; $18,2 \times 14,1 \times 4,5$ mm.
3. Botó piramidal d'os, de perforació simple en V. Presenta una superfície rugosa i gastada (CTN A 11). MHS 65.18/1.8.2; $11,2 \times 10,15 \times 4,4$ mil·límetres.
4. Botó prismàtic d'os, perforació en V. Reconstruït (CTN A 14). MHS 65.17/1.8.2; $15,8 \times 10,05 \times 7,35$ mm.
5. Botó prismàtic d'os, perforació en V (CTN A 15). MHS 65.17/1.8.2; $13,25 \times 8,15 \times 6,5$ mm.
6. Botó prismàtic d'os, perforació en V (CTN A 12). MHS 65.17/1.8.2; $12,25 \times 8,5 \times 8,75$ mm.
7. Botó prismàtic d'os, perforació en V, li falta un extrem (CTN A 17). MHS 65.17/1.8.2; $12,1 \times 6,4 \times 7$ mm.
8. Botó prismàtic d'os, perforació en V (CTN A 13). MHS 65.17/1.8.2; $11,9 \times 8,25 \times 6,95$ mm.
9. Botó prismàtic d'os, perforació en V. Incomplet (CTN A 18); $11 \times 6,55 \times 6,2$ mm.

3. Dentició caduca o de llet: 33 brots dentaris, 41 molars superiors i inferiors, 40 incisius superiors i inferiors. Dentició adulta: 136 incisius superiors i inferiors, 58 canins, 73 premolars, 78 molars superiors, 49 molars inferiors, 10 diversos, 114 peces de la primera dentició i 404 de la segona, sumant un total de 518 peces dentàries.

Anotem en primer lloc un percentatge elevat de peces de la dentició de llet que passa d'un 22%. Impresiona la intensa abrasió de totes les peces, excepte els brots dentaris que no feren erupció. Abrasió en la seva totalitat, en molts d'ells intensa, amb pèrdua absoluta de les cúspides, dels valls i dels solcs. Demostra una alimentació que forçava enormement els moviments de trituració alimentosa.

S'observa gran quantitat de peces amb càries en totes les cares. Càries que comencen, fins les que ocupen la quasi totalitat de les peces, càries en les cares proximals, en els colls, en les cares triturants i en diverses d'elles amb desaparició de la corona dentària.

Existeixen dipòsits de tàrtar negre, destructiu, amb aprimament de les arrels, demostratiu de la presència de bosses piorreiques especialment (com succeeix avui dia) en les peces de les arcades superiors, premolars i grans molars. Observem també l'absència quasi total de l'anomenat tubèrcul de Caravelli en els primers molars superiors. Solament en una peça hi ha indicis rudimentaris del tubèrcul situat en la cara palatina de la corona.

S'ha estudiat un fragment de mandíbula pertanyent a un individu d'uns 7 o 8 anys amb els brots dels bicúspids dins de les seves cel·les de brotament perfectament visibles en les radiografies realitzades.

10. Botó prismàtic d'os, perforació en V (CTN A 16); $10,45 \times 7,5 \times 5,4$ mil·límetres.
11. Perla-penjoll de forma piriforme i perforació troncocònica per ambdues cares. Petxina (CTN A 49). MHS 65.16/1.8.2; $21 \times 8,5 \times 2,5$ mm. i 2,5 mm. diàmetre perforació.
12. Perla-penjoll de forma piriforme i perforació inclinada amb suau inici de perforació troncocònica. Petxina (CTN A 50). MHS 65.16/1.8.2; $18,05 \times 10 \times 3$ mm. i 2,5 mm. diàmetre perforació.
13. Perla-penjoll de forma piriforme, perforació troncocònica per ambdues cares. Superfície molt alterada. Petxina (CTN A 51). MHS 65.16/1.8.2; $15,4 \times 9 \times 3$ mm. i 2,5 mm. de diàmetre perforació.
14. Perla-penjoll de forma piriforme i perforació troncocònica per ambdues cares, poc pronunciada. Superfície molt alterada. Petxina (CTN A 53). MHS 65.16/1.8.2; $16,45 \times 9 \times 3$ mm. i 3 mm. diàmetre perforació.
15. Perla-penjoll de forma piriforme i perforació troncocònica per una cara. Superfície alterada. Petxina (CTN A 52). MHS 65.29/1.1.2; $15,6 \times 11 \times 3$ mm. diàmetre perforació.
16. Nou penjolls sobre valva de Pentuncle amb la perforació junt al nàtx (CTN A 1 al 9). MHS 65.27/1.8.2; 65.10/1.8.2. Un petit fragment de valva de petxina indeterminada, perforat. Diàmetre mig de les valves, de 10 a 15 mm.
17. Fragment de defensa de senglar, amb perforació (CTN A 55). MHS 65.11/1.8.2. Amida 29,6 mm. de longitud.
18. Fragment d'os treballat i polimentat (CTN A 54). MHS 65.12/1.8.2. Amida 25,3 mm. de longitud.
19. Una perla discoïdal de càrdium amb perforació bitroncocònica poc pronunciada; $9,1 \times 2,1$ mm. i 2,9 mm. diàmetre perforació.
20. Divuit perles discoïdals de càrdium. MHS 65.23/1.8.2. Les mides extremes són: $6,45 \times 1,8$ mm. i diàmetre perforació 2,45 mm.; $5 \times 1,55$ mil·límetres i diàmetre perforació 2,75 mm.; $5,25 \times 1,15$ mm. i diàmetre perforació 3 mm.
21. Os amb perforació longitudinal (CTN A 24). MHS 65.13/1.8.2; $15,45 \times 3,6$ mm.
22. Fragment d'os amb senyals de perforació (CTN A 22).
23. Os cilíndric amb perforació longitudinal (CTN A 20). MHS 65.26/1.8.2; $20,65 \times 6,45$ mm. diàmetre de la perforació en els extrems: 2 mm.
24. Fragment de dentició animal perforat (CTN A 21). MHS 65.14/1.8.2.
25. Quatre *Dentalium vulgare*: CTN A 23: $7,7 \times 3,5$ mm. MHS 65.25/1.8.2; CTN A 26: $6,2 \times 2,7$ mm. MHS 65.25/1.8.2; CTN A 27: $8,25 \times 2,7$ mm.; CTN A 25: $9,2 \times 4$ mm.
26. Placa de pissarra verdosa de forma romboïdal. Secció regular rectilínia (CTN A 56). MHS 65.32/1.1.2. Amida 40,85 mm. de diagonal major $\times$ 24,65 mm. de diagonal menor $\times$ 5,25 mm. de gruix.
27. Punta de sageta amb aletes incipients i peduncle. Sílex blanuinós. Retoc invasor (CTN 53). MHS 65.30/1.1.2; 19,65 mm. de longitud $\times$ 11,8 mm. d'amplada $\times$ 39 mm. de gruix.

28. Punta de sageta amb aletes i peduncle, ambdós desenrotllats. Sílex. Retoc marginal, el peduncle amb retoc (CTN 52); 28,05 mm. de longitud $\times$ 17,4 mm. d'amplada $\times$ 2,5 mm. de gruix.
29. Punta de sageta amb aletes i peduncle fragmentats. Sílex. Retoc marginal (CTN 51). MHS 65.31/1.1.2; 13,8 mm. de longitud $\times$ 13,5 mm. d'amplada $\times$ 2,6 mm. de gruix.
30. Nucli de sílex (CTN 55).
31. Nucli de sílex (CTN 54); $56 \times 42,10 \times 18,25$ mm.
32. Bol de ceràmica a mà. Desgreixant de pissarra de gran tamany. Tonalitat superfície vermellós fosc (CTN T2). Diàmetre màxim, 91,7 mm.; diàmetre mínim, 88,3 mm.; alçada, 38,1 mm.
33. Fragment vas hemisfèric de ceràmica a mà, amb carena i vora amb petit mugró. Pasta compacta, desgreixant de mica, quarç i calcari. Superfície marró (CTN T8). Diàmetre calculat, 100 mm. Gruix paret, 4 mm.
34. Fragment de vas troncocònic de ceràmica a mà amb vora plana decorada amb incisions. Desgreixant de bon tamany, de pissarra i de tamany més petit, de quarç i mica. Pasta de color fosc. Superfície de varies tonalitats entre un gris marró clar i un marró-vermellós. MHS 65.15/1.2.2. Diàmetre calculat, 108 mm.; gruix paret, 6 mm.
35. Escudella amb fons umbilicat, de ceràmica a mà. Superfície allisada de color vermellós a gris fosc i amb l'interior també allisat. Pasta de bona qualitat i desgreixant mig de mica, calcari i pissarra. Diàmetre major, 153 mm.; diàmetre menor, 151 mm.; altura major, 69,5 mm.; altura menor, 64,5 mm.
36. Vas hemisfèric de ceràmica a mà amb carena alta i mugró en la carena. Incomplet. Pasta compacta. Superfície brunyida i l'interior allisat. MHS 65.19/1.2.2. Amida de diàmetre màxim, incloint-hi el mugró, 106 mm.; gruix paret, 4 mm.
37. Fragment de ceràmica a mà, amb decoració incisa. Superfície color marró gris fosc (CTN 12).
38. Vas carenat de ceràmica a mà, presenta l'inici d'un ansa i li falta una part de la vora. Superfície brunyida. Presenta dues tonalitats: marró-vermellós clar i marró-vermellós fosc. MHS 65.21/1.2.2; 102,3 mil·límetres d'alçada $\times$ 108,5 mm. d'amplada màxima $\times$ 4,3 mm. de gruix i un diàmetre de boca de 97,3 mm.
39. Meitat d'un vas campaniforme amb decoració incisa. El motiu decoratiu es compon de zones amb incisions o tocs de punxó alterns compaginant amb línies incises paral·leles i rematat al final per una zona de triangles reomplerts de línies obliqües tot incís. Desgreixant de quarç calcari i mica. Pasta compacta. Interior allisat. Superfície brunyida de tonalitats entre vermell pàl·lid i marró-vermellós fosc. Presenta zones cremades en superfície (CTN T5). MHS 65.9/1.2.2. Diàmetre calculat boca: 108 mm. Gruix de 5 mm.
40. Fragment de nansa de ceràmica a mà amb vora arrodonida i incisions; corresponent a un gran vas. Pasta molt grollera, de color marró fosc. Superfície gris fosc (CTN T10); $90 \times 72 \times 14$ mm.

41. Fragment de ceràmica a mà corresponent a un fons pla. Pasta grollera amb desgredant de gran tamany, color gris. Superfície espatulada de diverses tonalitats: vermellós, marró i gris; $98,3 \times 12,5$ mil·límetres d'amplada de la base.
42. Fragment de ceràmica a mà corresponent a una vora plana i sortint. Pasta de mala qualitat. Superfície color marró-vermellós clar; $52 \times 32,6 \times 12,6$ mm.
43. Fragment de ceràmica a mà corresponent a una base de fons pla. Pasta de mala qualitat, desgredant de gran tamany. Superfície color marró vermellós. 32 mm. de base $\times$ 12,5 mm. de gruix.
44. Fragment de ceràmica a mà corresponent a una base de fons pla. Pasta de mala qualitat. Correspon a una gerra de bon tamany. Superfície de color marró-vermellós clar. L'amplada de la base amida 13,3 mm.
45. 27 fragments de ceràmica a mà de mala qualitat, amb desgredant de gran tamany, pertanyents a grans vasos, podrien formar part de les bases de fons pla citades anteriorment.
46. Fragment de ceràmica a mà corresponent a una vora aplanada. Pasta de mala qualitat i desgredant de gran tamany. Gruix: 12,6 mm.
47. Fragment de gran vas carenat de ceràmica a mà, amb decoració incisa a base d'unglades formant tres línies paral·leles verticals. Pasta fosca amb desgredant calcari, mica i quarç. Interior espatulat. Superfície brunyida, color de tonalitats entre marró-vermell clar i el gris-vermell fosc (CTN 11). Amida 9,3 mm. de gruix de la paret. Diàmetre calculat interior, en la carena, 416 mm.; exterior, en la carena, 434,6 mm.
48. Fragment de gran vas amb fons pla i base de taló. Desgredant de gran tamany i en gran quantitat, de pissarra i quelcom calcari en petit tamany. Interior fosc amb impressions digitals. Superfície allisada de tonalitats entre el marró-vermellós clar i el marró-vermellós (CTN 10). Amida: 8,7 mm. de gruix de la paret; 6 mm. de gruix centre de la base. Diàmetre calculat base, 234 mm.
49. Fragment de gran vas de ceràmica a mà amb vora plana. Desgredant de gran tamany, de pissarra i quelcom de calcari. Superfície allisada. Color entre el marró-vermellós i el marró (CTN T9). Amida 10,4 mm. de gruix de la paret. Diàmetre calculat, 426,8 mm.
50. Fragment de gran vas de ceràmica a mà amb vora plana i nansa de llengüeta. Desgredant de pissarra de gran tamany i quelcom de calcari. Interior fosc. Superfície de color entre el marró-vermellós i el gris-marró clar. Amida 14 mm. de gruix de la paret. Diàmetre calculat, 444 mm.⁴

4. El color de la ceràmica està determinat per A. CAILLEUX, et G. TAYLOR, *Code Expolaire*, Éditions N. Boubée et Cie., París.

ESTUDI DEL MATERIAL DINS EL MARC DEL VALLÈS

Ornamentació (fig. 2)

La tipologia dels objectes d'ornament, com perles de collaret, botons i d'altres és molt àmplia, així com els materials utilitzats. L'home prehistòric feia ús amb facilitat d'una àmplia gama de matèria prima per a la fabricació dels seus ornaments, així trobem des de petxines a dents, de pedres a ceràmica. A la nostra comarca i durant l'Eneolític o Calcolític, els tipus utilitzats ens ofereixen un ampli ventall de possibilitats, els uns amb una gran senzillesa però amb una estètica plàstica encomiables.

La seva distribució és àmplia i no queda circumscrita a àrees determinades, sinó que abarca tot el territori, amb una aglomeració a les zones muntanyoses, però s'ha de tenir en compte que els jaciments del pla estan en inferioritat numèrica. Tampoc hi ha molta diferència de tipus i quantitat entre les coves i els sepulcres megalítics. Veurem els diferents tipus de penjolls, perles-penjoll, rodelles, botons, i altres objectes d'ornament que apareixen en el conjunt dels jaciments vallesans.

Les petxines sense modificar les trobem repartides pràcticament per tot el Vallès i tant en els jaciments antics com en els que podríem considerar tardans, amb la presència de campaniforme incís, s'ha de ressaltar que la majoria són jaciments en cova.

Hi ha un tipus de penjoll allargat que nosaltres anomenem de «llàgrima» que el trobem representat en diversos tipus de material. En esteatita està present a la Cova de les Madrigueres⁵ i en el Cau II de la Mostela.⁶ En pedra beige el trobem a la galeria coberta de Can Gol I. Un tipus molt semblant però en petxina està representat al jaciment de la Cova de la Torre Negra.

El Dentalium el trobem tot en jaciments en cova de la zona muntanyosa pre-litoral, excepte la Cova de la Torre Negra en la vessant vallesana de la Serra de Collcerola.

La distribució de les rodelles de petxina, en general *Cardium Edule*, es troba en la zona muntanyosa de la serra pre-litoral i en la litoral, Cau II de la Mostela i Cova de la Torre Negra; la majoria

5. RAMON TEN I CARNE, *Cova de les Madrigueres o Cau de les Guilles (Bigues - Riells)*, a *Arrahona*, II, Ep. 10, Sabadell, 1980, pàgs. 55-62.

6. J. DE SERRA RAFOLS, *La cueva II de la Mostela (Barcelona)*. Miscelànea en homenage al abate Henri Breuil, C.II, Barcelona, 1965, pàgs. 373-388.

es tracta de cavitats, excepte els dòlmens de Cruïlles⁷ i el Verdager⁸ el primer a Aiguafreda en els altiplans del Congost i el segon en el terme de Castellcir en el límit amb la comarca del Bages, a la zona del Moianès.

La tipologia de les rodelles és uniforme encara que ho sembli, per la manera d'ésser citades en la bibliografia. En aquest grup es

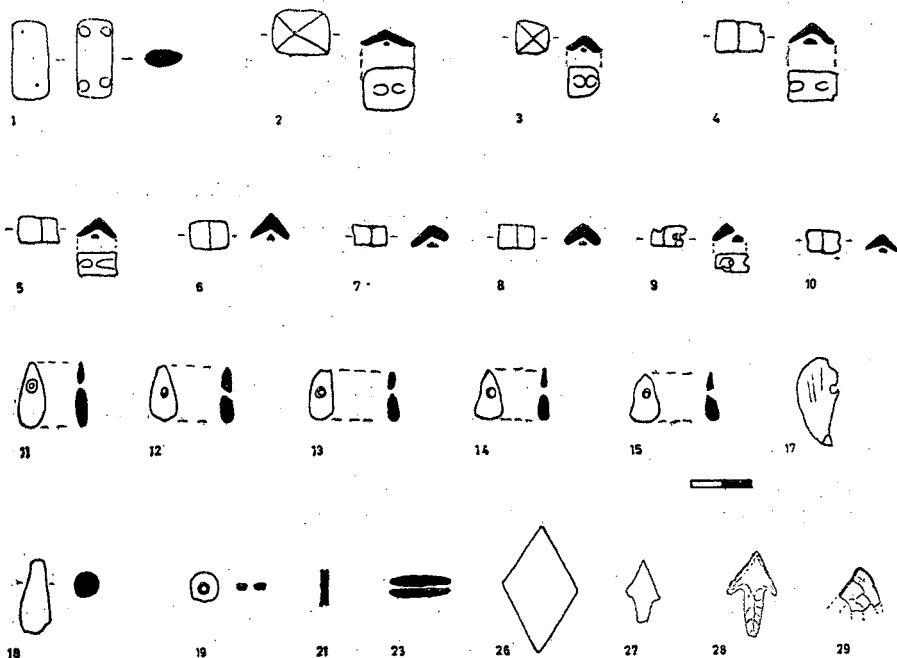

Fig. 2. — Objectes d'ornament.

barregen les petites, a la nostra comarca representades per la Cova de les Pedres (Viladecavalls),⁹ les grans també representades a la mateixa cavitat, amb perforacions grans, petites, ben acabades i polides, mal tallades, amples, estretes, que publicades com a tals a lo millor ens podrien donar una diferenciació cronològica, difícil de saber en l'actualitat per publicar-se simplement com rodelles de petxina i moltes vegades com calcàries en presentar la petxina la super-

7. RICARDO BATISTA, *Sepulcros megalíticos de la comarca de Vic*, Corpus de Monumentos megalíticos, España, fasc. 2, Barcelona, 1963.

8. RICARDO BATISTA, *Sepulcros megalíticos de la comarca del Moianès*, Corpus de Monumentos megalíticos, España, fasc. 1, Barcelona, 1961.

9. RAMON TEN I CARNÉ, *Cova de les Pedres (Viladecavalls)*, a *Arrahona*, II, Ep. 6, Sabadell, 1978, pàgs. 31-40.

fície alterada. Seria interessant poder comparar-les amb les rodelles del Neolític Antic Epicardial, com per exemple els jaciments de la Cova de les Ànimes (Matadepera)¹⁰ i de la Cova dels Lladres (Vacarisses)¹¹ per citar sols els de la comarca del Vallès.

Els passadors d'os presenten grans diferències entre els exemplars trobats, essent possible el diferent ús que s'hi pogués donar en cada cas. Tots es troben en el Vallès Occidental, en cova i en zona muntanyosa.

En el Vallès trobem una bona representació de botons amb perforació en V. Destaca la Cova de la Torre Negra amb quatre tipus, així com la Cova de les Solanès, en aquesta no n'hi ha cap de piramidal, la majoria apareixen en cova. A la galeria coberta de Serra de l'Arca I trobem exemplars de doble perforació prismàtica i de secció semicircular; els altres dòlmens amb presència de botons prismàtics són Cruïlles i el Verdaguer, tots els sepulcres megalítics en la cordillera pre-litoral.

A la zona muntanyosa del litoral solament els trobem en el Cau II de la Mostela, amb tres tipus.

Els botons piramidals no els trobem en dòlmens, apareixen en la Cova de la Torre Negra en os i en el Torrent de Sant Oleguer¹² i Cova del Frare¹³ en petxina, associats a vas campaniforme incís i en la fossa sepulcral de Can Bosc de Terrassa, botó actualment desaparegut, associat amb formes campaniformes llises.

No trobem a la nostra comarca els exemplars, tant piramidals com prismàtics decorats, que tenim més al sud, Rocallaura¹⁴ i la Joquera, i el segons en el sepulcre megalític de l'Espina (Collsuspina) en el límit nord amb el Moianès, i també a la Joquera (Castelló), en el Gironès i Solsonès.

Els botons, anomenats així, sense ser aquest segurament la seva utilització, els trobem associats a materials tardans, en tots el jaciments a materials campaniformes incisos o cronològicament paral-

10. F. MARTÍ, P. CASANOVAS, D. MIQUEL, J. LLEONART i R. TEN, *El depósito eneolítico de cuentas de collar de la Cueva de les Ànimes, Sant Llorenç de Munt. Barcelona*, a *Speleon*, 19, Barcelona, 1972, pàgs. 77-103; RAMON TEN I CARNE, *Cova de les Ànimes; Matadepera*, Les Excavacions Arqueològiques a Catalunya en els darrers anys, Barcelona, 1982, pàgs. 80.

11. RAMON TEN I CARNE, *Un nuevo tipo de cuenta-colgante en el Neolítico Catalán*, a *Actas del XV CNA*, Zaragoza, 1979, pàgs. 135-144.

12. J. DE C. SERRA RÀFOLS, *Sepulturas con vaso campaniforme descubiertas en Sabadell*, a *Arrahona*, 1-2, Sabadell, 1959, pàgs. 77-92.

13. ARACELI MARTÍN COLLIGA, *Avance de los resultados obtenidos en las excavaciones de «Cova del Frare» (Matadepera, Barcelona)*, a *Arrahona*, II, Ep. 10, Sabadell, 1980, pàgs. 37-54.

14. SALVADOR VILASECA, *Un sepulcro prehistórico en Rocallaura y otros hallazgos*, a *Zephyrus*, IV, Salamanca, pàgs. 467-472.

lells, o sia a un Eneolític final o campaniforme o un Bronze Antic inicial.

No coneixem botons en un moment Eneolític pre-campaniforme i els trobem associats als jaciments de tipus sepulcral.

Material lític (fig. 2)

Apareixen plaquetes de pissarra sense perforar solament en tres jaciments, la Cova de la Torre Negra, la Cova de l'Endal¹⁵ i el Cau II de la Mostela en la carena pre-litoral; van associades a botons de perforació en V, tal com hem vist més amunt. A la Cova del Frare tenim un fragment de braçal d'arquer d'arenisca.

A la comarca del Vallès trobem una bona representació de puntes de fletxa, algunes d'una gran bellesa, però no hi trobem les perfectes i finíssimes puntes de la veïna comarca del Penedès o de comarques tarragonines.

Les puntes amb aletes i peduncle, ambdues marcades, es reparteixen pràcticament igual en les comarques vallesanes. Destaca la factura tosca i el gran tamany de l'exemplar de l'Ullar. En canvi, ressalta la gran perfecció de la peça del Cau (A) de Solanes. Un altre bell exemplar amb aletes dissimètriques és el del Cau II de la Mostela; entre els evolucionats i finament treballades estan les peces de la Cova de la Torre Negra. Les trobem tant en jaciments de l'Eneolític pre-campaniforme (Can Gafa) com tardans, però els exemplars més perfectes i evolucionats pertanyent tots a l'Eneolític amb campaniforme incís.

Referent a les puntes amb aletes incipients i peduncle apareixen també repartides: la Cova de la Torre Negra i Can Gafa, aquest un exemplar més tosc. Apareixen també a la Cova de l'Endal, a la Cova de les Pedres i la Cova del Frare.

Ceràmica: Formes ceràmiques

Entre el material inventariat dels jaciments eneolítics de la comarca del Vallès, la ceràmica no és el més nombrós, però sí representatiu i característic. Són pocs els jaciments que presenten formes senceres i en la majoria dels casos hem de treballar amb petits fragments que difícilment ens donen dades clares, simplement apunten la possible forma. Referent a les principals formes que trobem, dis-

15. Amb ceràmica incisa «epicampaniforme» RAMON TEN I CARNÉ, *Cova de l'Endal*, Gallifa, 2.ª Ronda Vallesana, UES, Sabadell, 1981, pàgs. 44-46.

tingim entre vasos petits i vasos grans. Entre els primers hi trobem les següents formes:

- Vasos carenats.
- Vasos troncocònics.
- Vasos cilíndrics.
- Escudelles.
- Bols.
- Vasos de perfil en «S».

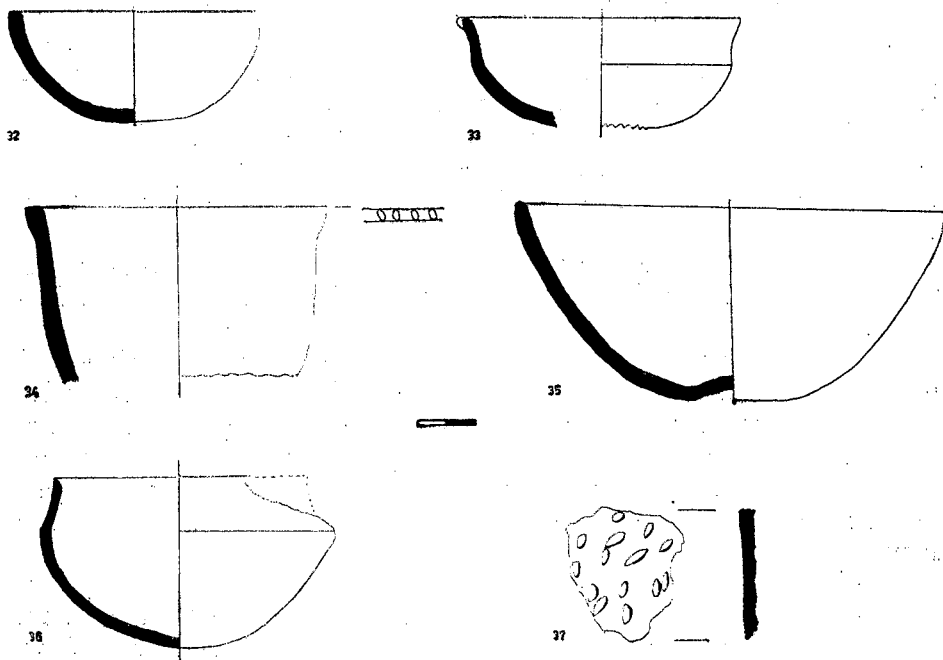

Fig. 3. — Formes ceràmiques.

Vasos carenats sencers apareixen a la Cova de la Torre Negra a Sant Cugat del Vallès, on tenim una bona representació de carenes altes destacant un vas amb inici d'un ansa. Cronològicament semblen tots els llocs bastant homogenis, destacant potser Els Tres Dragons i la Cova de les Pedres, però amb petits fragments que poc ens poden dir. Trobem aquest tipus tant en cova, com sepulcre dolmènic o jaciment de superfície.

Troblem un vas troncocònic, fragmentat, a la Cova de la Torre Negra i un vas cilíndric a Can Bosc.

Bastant abundants són les escudelles que es troben tant en la Cova com el sepulcre megalític o a Can Bosc en una sepultura exca-

vada a terra, en forma de fossa. En la quasi totalitat apareixen amb el fons convex, excepte un exemplar del Torrent de Sant Oleguer i un altre de la Cova de la Torre Negra, que presenten el fons umbilicat. A Sant Oleguer apareixen més fons umbilicats però no en escudelles, sinó en vasos campaniformes de perfil en «S». Els trobem tant en la zona alta com a la plana, i tots els jaciments semblen ser d'un moment final. En canvi el tipus de bol el tenim a Can Pallàs en

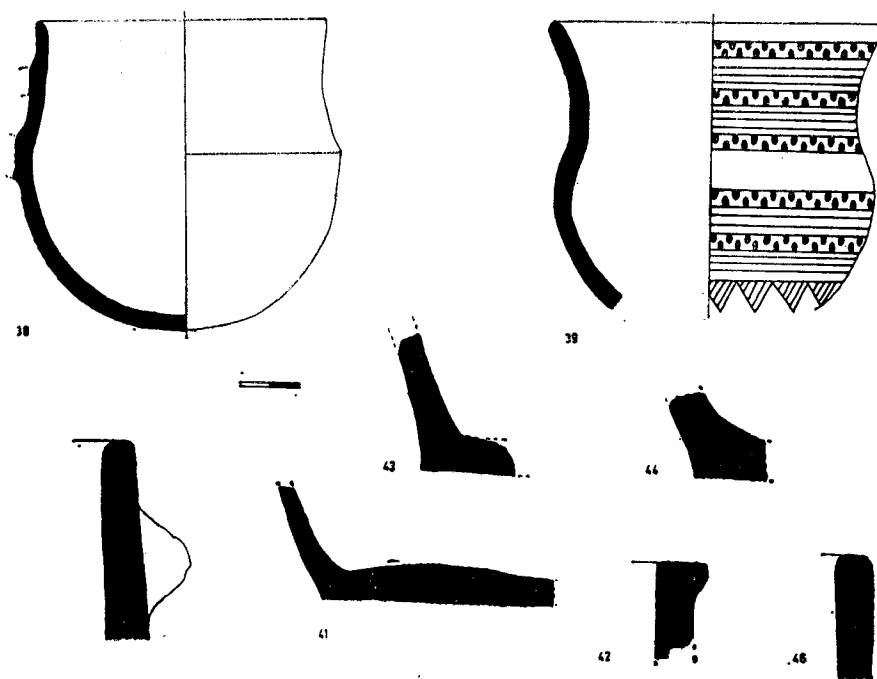

Fig. 4. — Ceràmica campaniforme i altres ceràmiques.

un moment inicial amb tradició dels sepulcres de fossa, encara que falta determinar bé el moment final d'aquesta cultura.

Les formes campaniformes les trobem llises a Can Bosc i decorades incises a la Cova de la Torre Negra, el Torrent de Sant Oleguer i a la Cova del Frare, això referent a jaciments que ens donguin formes completes.

De vasos grans no se n'han trobat molts; cal fer dues divisions, els que tenen fons pla i els que no. Amb fons pla apareixen en gran quantitat a la Cova de la Torre Negra. Els de la Cova del Frare i Dolmen de Cruïlles, amb fons pla, no són de dimensions tant grans.

Tipus decoratius ceràmics

Dins de la decoració ceràmica de l'Eneolític vallesà trobem tres grans tipus: la ceràmica llisa, les incisions i els motius plàstics.

Les ceràmiques llises no estan molt representades i els seus acabats són variats, apareixen brunyits a la Cova del Frare, Cova de la

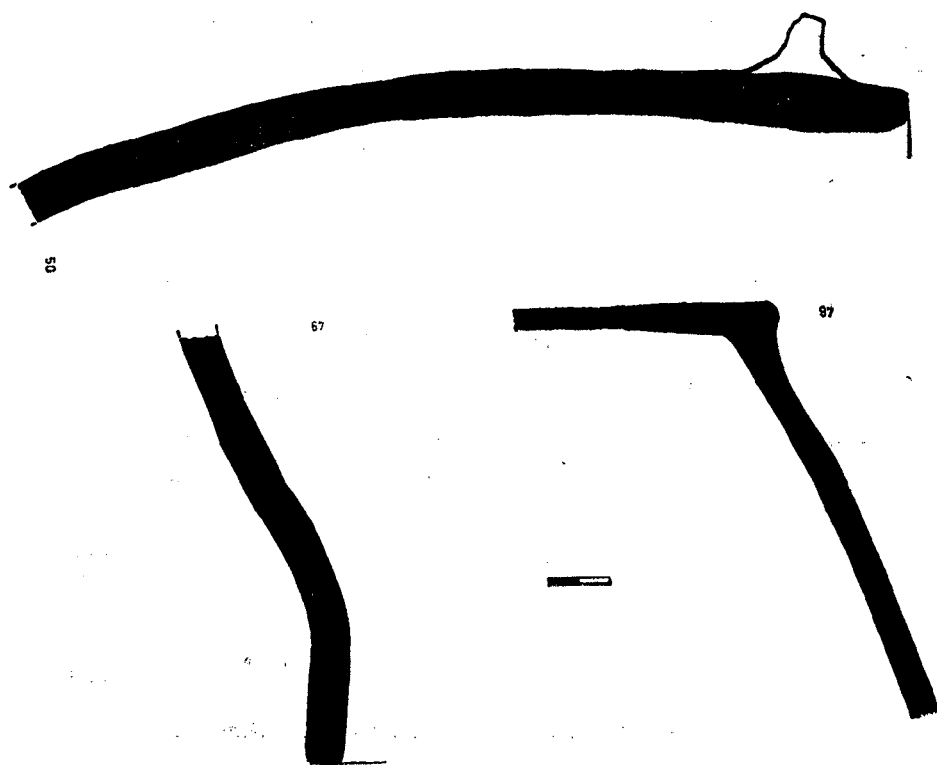

Fig. 5. — Detall de perfils ceràmics.

Torre Negra i Cova de les Madrigueres, en aquesta tenim també espatulats; els allissats els trobem en dos jaciments no molt allunyats entre sí, es tracta del Torrent de Sant Oleguer i de la Cova de la Torre Negra. Cal remarcar que les diferències entre la ceràmica llisa són mínimes. Els motius decoratius incisos no són molt abundants i a més es reparteixen entre pocs jaciments. També podem fer dos grans grups, les incisions a base de línies i incisions adosades, ungulacions i incisions i ungulacions a la vora i un altre grup que seria el tipus campaniforme incís.

Els jaciments amb ceràmica campaniforme són escasos i tots del tipus incís, tant els trobem en sepulcres megalítics com en cova o en abric sepulcral. Del primer tipus tenim el Dolmen de Cruïlles en els altiplans del Congost, ja relacionat amb els dòlmens de la comarca d'Osona, i en el Dolmen de Mas Clamí en les altures de Castellterçol, en relació amb les sepultures megalítiques del Moianès.

En el Vallès típic el trobem en coves com la Cova del Frare, en el massís de Sant Llorenç del Munt a la cordillera pre-litoral ja camí cap a la comarca del Bages, pel proper Coll d'Estenalles, per on passa l'actual carretera de Terrassa a Navarcles.

Els altres dos jaciments estan més en el pla, el Torrent de Sant Oleguer que és el jaciment més ric de la comarca en aquest tipus ceràmic i en la propera Cova de la Torre Negra en la vessant vallesana del Collcerola amb un vas d'ídèntiques característiques i una decoració quasi igual a un exemplar de Sant Oleguer.

Els motius decoratius campaniformes que trobem en els vasos de la nostra comarca són els següents:

Cova del Frare:

- triangles incisos reomplerts;
- incisions en ziga-zaga;
- línies incises a rodeta o pinta;
- faixes amb incisions puntejades internes;
- triangles incisos a pinta.

Torrent de Sant Oleguer:

- línies incises alternant faixes llises amb d'altres reomplertes amb línies perpendiculars;
- faixes incises en ziga-zaga doble;
- triangles incisos reomplerts;
- línies incises a rodeta;
- faixes amb incisions puntejades alternes;
- petits triangles incisos;
- línies incises paral·leles.

Cova de la Torre Negra:

- faixes amb incisions puntejades alternes;
- triangles incisos reomplerts.

Dolmen de Cruïlles:

- línies incises amb faixes reomplertes de línies perpendiculars.

Dolmen de Mas Clamí:

— línies incises alternant faixes llises amb d'altres reomplertes amb línies perpendiculars.

En els motius decoratius de tipus plàstic ja trobem una dispersió de jaciments més gran. Els cordons apareixen repartits per tot el Vallès tant en coves, jaciments a l'aire lliure, abrics, i amb poca presència en sepulcres dolmènics, ja que trobem un sol exemplar digitat en el Dolmen de Mas Clamí¹⁶ i bé podria ser cronològicament posterior i anar associat al vas d'apèndix de botó. Una altra observació és la que quasi la totalitat dels llocs en què apareixen cordons no són d'enterrament.

Un motiu decoratiu poc comú a Catalunya són les pastilles repujades, en trobem en el jaciment en superfície de Can Gafa (Santa Eulàlia de Ronçana). Aquest tipus de decoració s'efectua incidint en la pasta abans de la cocció amb un punxó per la cara interna, fins que es produeix la pastilla repujada, retirant l'element punxant i recobrint el forat amb argila, quedant en l'interior de la pasta un buit.

Pel tipus de materials que tenim en el jaciment de la Cova de la Torre Negra, veiem que pertany a un Eneolític final, amb campaniforme incís. El moment cronològic sempre s'ha situat entre el 2000 i el 1800 a. C. pels autors del sud de França — J. Guilaine¹⁷ i més tardà per R. Harrison¹⁸ i els autors de la Meseta.¹⁹ Dins de la nostra comarca tenim un recent datació per C 14 a la Cova del Frare, que ens dóna la capa 3 amb campaniforme pirenaic amb una data de 2040 a. C.

Aquest nivell campaniforme està per sota de la capa 2 que correspon a un nivell sepulcral atribuïble al grup de Veraza i datat per C 14 en el 2500 a. C.²⁰

16. R. BATISTA, ob. cit., *Sepulcros megalíticos de la comarca del Moyanès*.

17. J. GUILAINE, *La civilisation du vase campaniforme dans les Pyrénées françaises*, Carcassonne, 1967, pàgs. 118-119.

18. R. HARRISON: *The Bell Beaker Cultures in Spain and Portugal*, Harvard University, 1977, pàgs. 87-90.

19. M. DELIBES, *El vaso campaniforme en la Meseta Norte Española*, Valladolid, 1977, pàgs. 141-158.

20. A. MARTÍN, ob. cit., *Avance de los resultados...*, pàgs. 42-43.